

8. Синьова Є. П. Тифлопедагогіка. Теорія навчання та виховання сліпих та слабозорих дітей. Київ : Національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова, 2009. 325 с.
9. Синьова Є.П. Тифлопсихологія : підручник. Київ : Знання, 2008. 365 с.
10. Швайко Г.С. Занятие по изобразительной деятельности в детском саду. Москва : ВЛАДОС, 2001. 325 с.
11. Шевчук А. Мистецька освіта дітей. Традиції та інновації в оновленому БКДО. *Дошкільне виховання*, 2021. № 4. С. 20-23.

Гусєва Тетяна Олексіївна

аспірантка спеціальності 016 Спеціальна освіта
Сумський державний педагогічний
Університет імені А.С.Макаренка
Науковий керівник – **Бондаренко Ю.А.**, докт. пед. наук,
професор.

**СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ЯК ЗАСІБ
СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В СУСПІЛЬСТВО**

На теперішній час процес соціалізації є предметом дослідження фахівців багатьох галузей наукового знання. Психологи, педагоги, соціологи, соціальні психологи розкривають різні аспекти цього процесу, досліджують механізми, етапи та стадії, фактори соціалізації. Досягнення цієї мети на науково-педагогічному рівні потребує створення нових освітніх стандартів, відповідних корекційно-методичних засобів, нової структурної організації, розробки чітких нормативів для системи соціальної інтеграції на всіх етапах навчання і розвитку осіб з інвалідністю. Лише своєчасне розв'язання всіх цих складних проблем забезпечить оптимальні умови навчання і виховання молодих людей з тим, щоб сприяти найкращій їх підготовці до самостійного активного суспільного життя.

Ключові слова: особа з інвалідністю, поняття і суть реабілітації, соціальної реабілітації, інтеграції.

Guseva Tatyana Oleksiivna

Postgraduate student of the specialty
016 Special education
Sumy state pedagogical university
named after A.S. Makarenko
Supervisor - **Bondarenko Y.A.**, Dr. ped. Science, Professor

**SOCIAL REHABILITATION OF PERSONS WITH DISABILITIES AS A MEANS OF SOCIAL
INTEGRATION INTO SOCIETY**

At present, the process of socialization is the subject of research by specialists in many fields of scientific knowledge. Psychologists, educators, sociologists, social psychologists reveal various aspects of this process; explore the mechanisms, stages and stages, factors of socialization. Achieving this goal at the scientific and pedagogical level requires the creation of new educational standards, appropriate correctional and methodological tools, a new structural organization, the development of clear standards for the system of social integration at all stages of education and development of persons with disabilities. Only the timely solution of all these complex problems

will provide optimal conditions for the education and upbringing of young people in order to contribute to their best preparation for independent active social life.

Key words: person with disability, concept and essence of rehabilitation, social rehabilitation, integration.

Постановка проблеми: Основною метою соціальної інтеграції є соціальна реабілітація осіб з інвалідністю, досягнення якої потребує створення нових освітніх стандартів, відповідних корекційно-методичних матеріалів, розробки чітких нормативів на всіх етапах навчання і розвитку осіб з інвалідністю. Лише своєчасне вирішення цих проблем забезпечить найкращу їх підготовку до самостійного, активного суспільного життя.

Перші кроки до практичного розв'язання проблеми навчання та виховання осіб з особливими потребами були здійснені ще наприкінці XIX ст. про що свідчать наукові літературні джерела.

Актуальність: Проблема соціальної інтеграції в суспільство дітей та молоді з інвалідністю у др. пол. XX – на поч. XXI ст. стала об'єктом наукових досліджень багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців.

Питання інтеграції осіб з інвалідністю засобами освіти та можливості доступу до неї розглядалося у працях вітчизняних (Є. Мартинов, О. Мовчан, Т. Самсонов, Є. Тарасенко, та ін.) і зарубіжних вчених (Б. Барбер, Г. Беккер, Дж. Девіс, К. Дженкс, Х. Кербо, К. Тейлор та ін.).

Окрема увага приділялася вихованню, соціалізації та адаптації дітей з особливостями психофізичного розвитку до майбутньої життєдіяльності (В. Баруліна, Г. Лактіонової, А. Маллера, Г. Мерсіянова, В. Сухомлинського, та ін.). Ми погоджуємося з думкою фахівців, які акцентують увагу на доцільності розробки і впровадження в роботу інноваційних форм і методів соціальної роботи з молоддю з інвалідністю, зокрема з інтелектуальними порушеннями на шляху їх успішної соціальної інтеграції в загальну систему соціальних відносин і взаємодій.

Аналіз літературних джерел засвідчив, що в цих дослідженнях не достатньо висвітлено проблему соціальної реабілітації як засобу успішної соціальної інтеграції молоді з інтелектуальними порушеннями. Соціальна значущість обраної проблеми актуалізує проведення теоретичного дослідження з обраної теми.

Мета статті. Теоретичний аналіз соціальної реабілітації осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень та практичне застосування її в реабілітаційній установі.

Виклад основного матеріалу. Соціальна реабілітація відіграє важливу роль у соціальній інтеграції осіб з інвалідністю тому, що це процес залучення осіб з інвалідністю в суспільство як повноправних його членів, які беруть активну участь у всіх сферах життєдіяльності. Соціальна реабілітація осіб з інвалідністю - це комплекс державних та суспільних заходів, спрямованих на створення і забезпечення умов для соціальної інтеграції людини з інвалідністю в суспільство. Мета соціальної реабілітації - відновлення соціального статусу, забезпечення соціальної адаптації у суспільстві, досягнення певної соціальної незалежності.

Складовими соціальної реабілітації осіб з інвалідністю є медична, фізична, професійна, технічна, психологічна й інші види реабілітації, що спрямовані на подолання відчуття соціальної неповноцінності, зміцнюють віру у свої можливості, зменшують зосередженість на своїх проблемах. Культурна самоактуалізація особистості, її активна робота над своєю соціальною досконалістю є неодмінною умовою соціальної реабілітації. Результати реабілітації залежать від активності самої особистості.

За даними Т. Губарева, В. Столярова, у низці країн питання соціальної реабілітації осіб з інвалідністю регулюються актами найвищих законодавчих органів з метою створення для них рівних можливостей, для забезпечення доступної освіти, роботи, культурної діяльності, тобто соціально-культурної реабілітації.

Теоретичний аналіз дозволив з'ясувати, що соціальна реабілітація осіб з інвалідністю - складний процес, який потребує переорієнтації у напрямі розробки методології і методики соціально-педагогічної та психологічної моделі соціальної роботи. Люди з інвалідністю потребують не тільки фінансової допомоги чи заходів з реабілітації, а й належних умов для реалізації своїх здібностей, розвитку особистісних якостей та розвитку у моральному, соціальному і духовному вдосконаленні. Необхідно суттєві зміни у ставленні до людей з інвалідністю.

Розглянемо технології соціальної реабілітації осіб з інвалідністю. Для цього, перш за все, розробляються програми реабілітації як системи заходів, що розвивають можливості особи з інвалідністю й усієї сім'ї. Вони розробляються командою фахівців, що складається з лікаря, соціальною працівника, педагога, психолога, разом із батьками. У багатьох країнах такою програмою керує один

фахівець-це може бути будь-який із перерахованих фахівців, який відстежує і координує реабілітаційну програму (фахівець куратор). [5]

Теоретичний аналіз дозволив виділити проблеми соціальної реабілітації: проблеми людини, проблеми сім'ї, проблеми професіоналів, проблеми суспільства, проблеми фізичного середовища, проблема соціалізації. Напрямки допомоги, які ми можемо надати при проблемах з соціальної реабілітації:

- формування особистості, забезпечення емоційної підтримки, фізичного здоров'я, задоволення соціальних потреб (проблеми людини);
- забезпечення фінансової підтримки, житлових умов, вирішення емоційних проблем, подолання соціальної ізоляції (проблеми сім'ї);
- профілактика та підтримка здоров'я, забезпечення допомоги, захист інтересів дітей та сім'ї, розробка та впровадження спеціальних методів освіти та виховання дітей та батьків, розробка та виготовлення спеціальних засобів для підтримки ефективної життєдіяльності та навчання дітей, створення спеціальних робочих місць, створення та впровадження відповідної системи захисту прав та обов'язків осіб з інвалідністю та їх сімей (проблеми професіоналів);
- зміна ставлення до осіб з інвалідністю та їх сімей (проблеми суспільства);
- створення дружнього для осіб з інвалідністю простору, зменшення впливів, що зашкоджують здоров'ю та життєдіяльності людини з інвалідністю (проблеми фізичного середовища);
- процес взаємодії особистості та суспільства (проблема соціалізації).

Запорука інтеграції осіб з інвалідністю - застосування міждисциплінарного командного підходу. Для досягнення цієї мети в реабілітації осіб з інвалідністю застосовується комплексна або міждисциплінарна модель. Міждисциплінарна модель взаємодії передбачає прийняття рішень на основі узгодження між фахівцями різних професій.

Комплексна модель соціальної реабілітації - це цілісність надання, психологічних, корекційно-педагогічних та соціальних послуг, які не можуть існувати відокремлена одна від одної. Особливо для осіб, що мають інтелектуальну недостатність.

В експериментальній реабілітаційній установі змішаного типу (комплексної реабілітації) для осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень - Центрі «Сприяння» громадської організації «Феліцитас» пріоритетним напрямком роботи є соціальна реабілітація та інтеграція людей з інвалідністю в суспільство.

Цільова аудиторія установи: особи з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень. Послуги, які надаються в установі: денний догляд; психолого-педагогічна реабілітація; соціальна та побутова реабілітація; працетерапія; арт-терапія; консультування; транспортування; реабілітація на дому.

Мета програми: надання денного догляду особам з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень на базі реабілітаційної установи, а також проведення соціальної реабілітації на базі реабілітаційної установи та в домашніх умовах. Реабілітаційна установа працює по програмі «Місто – територія добра та милосердя» від Департаменту соціального захисту населення Сумської міської ради.

Завдання програми: забезпечення денного догляду осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень в умовах реабілітаційної установи; забезпечення соціальної реабілітації осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень в умовах реабілітаційної установи; забезпечення соціальної реабілітації осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень відсталістю в умовах їх проживання; транспортування клієнтів до установи та інших можливих місць надання соціальних послуг; забезпечення інформаційними заходами.

Для досягнення високої ефективності реабілітаційної роботи спеціалісти установи використовують різні форми реабілітації, інноваційні технології, інтерактивні форми. Напрямки роботи установи: соціально-побутові навички; музичне виховання; приготування їжі; техніка; арт-терапія; комунікація; працетерапія; читання; письмо; самообслуговування; фізкультура; ігри.

Основні види діяльності: діагностування; консультування; реабілітація; корекція; профілактика. Важливу роль в роботі установи відіграє реабілітаційний процес, який включає в себе соціальну, педагогічну, психологічну реабілітацію.

Соціально-педагогічна та психолого-педагогічна реабілітація особи з інвалідністю спрямована на реалізацію наступних завдань: створення системи розвивального середовища особи з урахуванням її особистісних та фізіологічних особливостей; оптимізація процесу діагностики психофізичного стану особи шляхом поглибленого тестування; психологічна та дефектологічна корекція; забезпечення спеціальних умов для корекційної спрямованості навчання; подолання порушень психологічного, фізичного та сенсорного розвитку;

підвищення рівня життєвої компетентності особи з інвалідністю; формування готовності особи з інвалідністю до соціальної та особистісної самореалізації; пропаганда сімейно орієнтовного виховання особи з інвалідністю; розвиток волонтерського руху щодо особи з інвалідністю; створення умов, в яких кожен вихованець повірив би у себе, свої можливості, відчув радість від досягнутого.

Фахівці установи здійснюють консультування, психолого-педагогічну діагностику, психолого-педагогічну корекцію, психолого—педагогічний патронаж. Педагогами проводиться виховна, розвиваюча та корекційна робота, яка направлена на розвиток моторної, сенсорної, пізнавальної діяльності за напрямками: формування та розвиток культурно-гігієнічних навичок, самообслуговування, соціальної адаптації, соціально-культурної реабілітації особи з інвалідністю.

Психологічна корекція - виправлення вад психічного розвитку, тактовне втручання в психічне та особистісне становлення особи з інвалідністю, цілеспрямований та обґрунтований вплив на окремі психологічні структури з метою виправлення відхилень та забезпечення повноцінного розвитку і функціонування особистості. Психологічна реабілітація включає в себе психодіагностику (бесіда, вивчення результатів діяльності осіб з інвалідністю, спостереження, експеримент, тести та ін.); психологічну корекцію; консультування; профілактику; прогностику.

З метою забезпечення розвитку особливостей осіб з інвалідністю, їх пізнавальних навичок проводиться корекційна та профілактична робота. На особу з інвалідністю складається індивідуальний план роботи з урахуванням форми, ступеня важкості і специфіки порушення психологічних функцій та захворювання. Робота спеціалістів базується на наступних принципах: особистісне орієнтування, емоційна підтримка, формування позитивної мотивації, взаємодія з батьками.

Відповідно до висновків, діагностичного обстеження корекційна робота проводиться за напрямками: розвиток та корекція когнітивних процесів, психокорекція емоційно-вольової сфери, розвиток комунікативних навичок.

Працетерапія - як напрямок реабілітаційно-відновлювальної роботи спрямована на профілактику рухових та психічних розладів особи з інвалідністю і відновлення порушених функцій організму. Заняття направлені на формування і розвиток: початкових трудових навичок; формування побутових вмінь та навичок; формуванню самообслуговування та культурно-гігієнічних навичок;

дрібної моторики; зорово-моторної координації; координації обох рук одночасно; естетичного смаку та почуття гармонії.

Метою організації роботи з даного напрямку є забезпечення трудових процесів і поступового їх ускладнення, підтримки інтересу до праці, психологічний комфорт.

В процесі трудової діяльності велике значення набуває позитивна мотивація осіб з інвалідністю. У процесі трудової терапії вирішуються специфічні завдання: розширення уявлень про навколишній світ, про різні матеріали, способи їхньої обробки; підвищення пізнавальної активності особи; виховання любові до праці як форми існування людини; формування естетичного виховання навколишнього світу й життя; формування впевненості в собі, розвиток особистісного потенціалу, підвищення самооцінки; формування певних (доступних вихованцю) трудових навичок; звички до трудових зусиль і цілеспрямованої діяльності; зміцнення моторики рук, розвиток координації й диференціації рухів; корекція недоліків мовної діяльності; компенсація недоліків опорно-рухового апарата; компенсація недорозвиненості емоційно-вольової сфери особи з інвалідністю, формування самостійності, спостережливості; підготовка до свідомого вибору професії у відповідності зі своїми можливостями й здібностями, адекватна оцінка своїх достоїнств і недоліків, рівня своїх домагань.

Ефективність всіх видів реабілітації відчутна тоді, коли вона здійснюється комплексно. Для здійснення комплексної реабілітації в установі створена команда фахівців: практичний психолог; вчитель-дефектолог; вчитель-логопед, асистент-вчителя, вихователь соціальний; асистент вихователя соціального; медична сестра. Весь педагогічний колектив установи залучений до реалізації завдань комплексної реабілітації: діагностичні, виховні, розвивальні, корекційно-реабілітаційні, профілактичні. Комплексна реабілітація здійснюється відповідно до індивідуального плану, який розробляється спеціалістами установи на основі ІПР особи з інвалідністю.

Таким чином те, що саме міждисциплінарний підхід до реабілітації та оцінки, як одного з найважливіших етапів, є суттєвим фактором підвищення ефективності реабілітаційного процесу. При створенні процедур діагностики та оцінки, а також програм реабілітації, які будуть тривати все життя і мають забезпечувати з самого раннього віку і до старості треба розглядати в перспективі міждисциплінарної роботи.

Висновки. На прикладі реабілітаційної установи, ми можемо стверджувати, що ефективність інтеграційних процесів забезпечується не тільки адаптуванням особистості до суспільних, соціально-економічних стосунків, а й створенням суспільних умов для задоволення особливих потреб кожної особистості. Особа з інвалідністю може бути так само здібною і талановитою, як і її однолітки, що не мають проблем зі здоров'ям, але виявити свої дарування, розвинути їх, приносити користь суспільству їй заважає нерівність можливостей. Вона не пасивний об'єкт соціальної допомоги, а людина, що розвивається, має право на задоволення різносторонніх соціальних потреб у пізнанні, спілкуванні, творчості.

Перспектива дослідження. Держава не просто покликана надати особі з інвалідністю певні пільги і привілеї, вона повинна піти назустріч її соціальним потребам і створити систему соціальних служб, що дозволяють нівелювати обмеження, які перешкоджають процесам соціальної реабілітації й індивідуального розвитку, поліпшити якості життя людини, що має інвалідність, захистити і представити її інтереси, створити умови для вирівнювання можливостей людей з інвалідністю, що заважає їх інтеграції в суспільство і створює передумови для незалежного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богданова І. М. Соціальна педагогіка : навч. посіб. Харків : Бурун Книга, 2011. 160 с.
2. Богданов С. Соціальний захист інвалідів. Київ : Вид. Соломії Павличко «Основи», 2005. 268 с..
3. Зверев І. Д., Лактіонова Г. М. Соціальна робота в Україні: навч. посіб. Київ : ДЦССМ, 2004. 256 с.
4. Капська А.Й. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю з функціональними обмеженнями. Навч.-метод.посіб. для соціальних працівників і соціальних педагогів. Київ : ДЦССМ, 2003. 168 с.
5. Семігіної Т. В., Миговича І. І. Вступ до соціальної роботи : навч. посібник для студентів ВНЗ. Київ : Академвидав. Альма-матер, 2005. 304 с.
6. Соціальна реабілітація дітей та молоді з особливими потребами : інформ.-метод. збірник. Одеса : ООЦССМ, 2001. 162 с.
7. Таланчук П. М., Онкович Г. В. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: збірн.наук. праць. Київ : Вид-во «Університет «Україна », 2009. 316 с.
8. Холостова Е. И., Дементьева Н. Ф. Социальная реабилитация: учеб. пособ. 4-е изд. Москва: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°», 2006. 340 с.
9. Чаплыгина Н.И., Чунихина Е.В., Грунина Н.М., Леус О.С. Практическое руководство к курсу реабилитации инвалидов. Харьков: ХГТОИ «Инвапресс», 2007. 67 с.